

Zamecki, Stefan

"Kronika. 50 lat Instytutu Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk", J. Bielecka-Mądry, T. Bronikowski, W. Pasiuk-Bronikowska, M. Cieślak, S. M. Filipek, J. Flis, J. Herbich, A. Jabłoński, Z. Karpiński, R. Kołos, K. Suwińska, A. W. Szafrąński, W. Zielenkiewicz, P. Żółtowski, Warszawa 2005 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 52/3-4, 311-319

2007

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kronika. 50 lat Instytutu Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk. Zespół Redakcyjny: J. Bielecka – Mądry, T. Bronikowski, W. Pasiuk – Bronikowska, M. Cieślak, S. M. Filipek, J. Flis, J. Herbich, A. Jabłoński, Z. Karpiński, R. Kołos, K. Suwińska, A. W. Szafrański, W. Zielenkiewicz, P. Żółtowski. Warszawa 2005 Instytut Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk, 116 s.

Już po raz kolejny w ostatnich 11 latach mam okazję – na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” – pisać o jubileuszu poświęconym instytucji polskich chemików. W poprzednich moich dwóch recenzjach dotyczących kolejno *Jubileuszu 40-lecia Wydziału Chemii Uniwersytetu Warszawskiego (1955–1995)* oraz *Jubileuszu 50-lecia Wydziału Chemii Uniwersytetu Warszawskiego (1955–2005)*¹ pisałem o dokonaniach mego macierzystego Wydziału; tym razem – o Instytucie, w którego nazwie znajduje się przesłanie, że jest to Instytut Chemii Fizycznej, a więc zajmujący się m. in. specjalnością, którą ukończyłem na Wydziale Chemii Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem profesora (Aloizego) Wojciecha Świętosławskiego.

Wydawałoby się, że recenzowana tutaj książka powinna w poważnym stopniu przypominać swym układem wspomniane wyżej jubileuszowe publikacje, chociażby z tego względu, że skład osobowy Instytutu Chemii Fizycznej PAN w pewnej mierze krzyżuje się ze składem osobowym uwidocznionym w obu książkach poświęconych Wydziałowi Chemii Uniwersytetu Warszawskiego. Poza tym, częściowo wspólnym wykazem pracowników, książka o Instytucie Chemii Fizycznej PAN jawnie różni się od obu poprzednich. Przede wszystkim jest to praca **w całości** anonimowa. Wprawdzie, mogę sądzić, autorami fragmentów książki są zapewne osoby, których nazwiska uwidoczniono na s. 2, gdzie znaleźć można skład Zespołu Redakcyjnego, niemniej czytelnik nie może przyporządkować owych fragmentów poszczególnym autorom. Utajnienie autorstwa w publikacji o charakterze jubileuszowym, stanowi – w moim przekonaniu – poważną ułomność recenzowanej książki. Ze względu na charakter owej publikacji, przypomina ona raczej informator a nie uświęcone tradycją obie jubileuszowe książki na temat dziejów Wydziału Chemii Uniwersytetu Warszawskiego.

Inną ważką różnicą jest zupełny brak opinii pracowników Instytutu Chemii Fizycznej PAN, z natury rzeczy o charakterze jawnie personalnym, refleksji odniesionych do swoistości funkcjonowania owej placówki naukowej w ostatnich

pięćdziesięciu latach. Wyglądałoby na to, że temat ten jawił się Zespołowi Redakcyjnemu albo zbędny, albo z jakichś względów niewygodny do werbalnego artykułowania. Trudno mi spekulować, jakie były powody takiego zaniechania. Dodam, że w recenzji pierwszej książki poświęconej 40-leciu istnienia Wydziału Chemii Uniwersytetu Warszawskiego, w której to książce znaleźć można opinie pracowników i absolwentów owego Wydziału, napisałem słowa, które chciałym tutaj powtórzyć z myślą o środowisku pracowników Instytutu Chemii Fizycznej PAN.

„Jubileusz Wydziału Chemii UW korzeniami swymi sięga czasów, w których panowały w Polsce odmienne wzorce w zakresie całokształtu oficjalnych stosunków w dziedzinie nauki aniżeli te, które kształtowane są od roku 1989. W 1955 r., kiedy rozpoczynał swa działalność Wydział Chemii, mieliśmy jeszcze okres stalinizmu, chociaż w schyłkowej postaci, zaś później wydarzenia wyznaczone choćby takimi latami: 1956, 1968, 1981, 1989 – by wymienić tylko niektóre o randze krajowej. Niezależnie od takich czy innych przemian politycznych w Polsce, trzeba powiedzieć otwarcie, że w parze z nimi nie następowała, bo też nastąpić nie mogła, **totalna** wymiana kadr w instytucjach naukowych. W tej sytuacji w owych instytucjach musieli obok siebie współistnieć i pozostawać w wielorakich relacjach wzajemnych, także służbowego podporządkowania, ludzie o rozmaitych biografjach politycznych i charakterach. Proponowanie dziś potencjalnym autorom Księgi Pamiątkowej – bo tak można nazwać recenzowaną książkę – aby dali wyraz na piśmie swoim doświadczeniom życiowym na przestrzeni czterdziestu lat, byłoby przez wielu z nich postrzegane jako zachęta do otwierania ran prawie zabliźnionych. Osobiście, jeżeli chodzi o przyszłą Księgę Pamiątkową, nie mam zbyt daleko idących złudzeń co do masowości przekazów dawnych absolwentów i pracowników tego Wydziału, podobnie zresztą jak każdego innego w Polsce. Jeżeli chodzi o autentyczność ich przekazów to z pewnością musiałyby być uruchomione swoiste motywacje potencjalnych autorów, aby zechcieli dać im wyraz na piśmie. Czy te motywacje zostaną w skali znaczącej w ogóle uruchomione? Trudno wyrokować w tej sprawie”².

To, w jakiej mierze powyższe słowa dadzą się zasadnie odnieść do dziejowych realiów Instytutu Chemii Fizycznej PAN, jest problemem otwartym dla kogoś, kto zamierzałby w pogłębionej analizie zająć się sytuacją kadrową w owej placówce naukowej w ostatnim pięćdziesięcioleciu.

Z obowiązku recenzenta podaję *Spis treści* książki. Składa się ona z następujących rozdziałów, jak: 1. *Wstęp* (15 wierszy); 2. *Uchwały powołujące Instytut Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk (IChF PAN)*; 3. *Akt erekcyjny siedziby Instytutu Chemii Fizycznej PAN*; 4. *Rada Naukowa IChF PAN, Przewodniczący Rad Naukowych*; 5. *Dyrektorzy IChF PAN*; 6. *Zarys historii IChF PAN* (s. 16–36); 7. *Wybrane życiorysy* (s. 39–46); 8. *Habilitacje i profesury*; 9. *Struktura organizacyjna IChF PAN na przestrzeni 50 lat*; 10. *Aktualna tematyka*

badawcza; 11. *Współpraca z polskimi instytucjami naukowymi*; 12. *Współpraca z zagranicznymi instytucjami naukowymi*; 13. *Działalność na rzecz rozwoju gospodarki narodowej, wdrożenia*; 14. *Projekty badawcze finansowane ze środków pozastatutowych*; 15. *Konferencje organizowane i współorganizowane przez IChF PAN*; 16. *Działalność edukacyjna w IChF PAN*; 17. *Działalność oświatowa, popularyzatorska i promocyjna*; 18. *Historia i współczesność Biblioteki Instytutu Chemii Fizycznej PAN* (s. 98–99); 19. *Działalność wydawnicza IChF PAN* (s. 100); 20. *Wyróżnienia, nagrody, odznaczenia*; 21. *Instytut ratuje zabytkowy pałac* (s. 106–108); 22. *Pracownicy IChF PAN (stan z 31 grudnia 2004 roku)* (s. 109–116). Nawiasem mówiąc, przytoczone tytuły wspomnianych rozdziałów niekiedy nieco rozmiągają się z ich realizacją w tekście głównym w książce.

We *Wstępie* podano w nader lakonicznej formie, i bez wyjaśniającego komentarza, następujące ważne daty związane z początkiem Instytutu.

„W dniu 2 listopada 1954 r. Sekretariat Naukowy Prezydium PAN podjął uchwałę powołującą Instytut Chemii Fizycznej PAN. Uchwała ta została zatwierdzona w dniu 19 marca 1955 roku przez Prezydium Rządu; datę tę można uważać za początek istnienia Instytutu. Pierwsze posiedzenie Rady Naukowej Instytutu Chemii Fizycznej PAN odbyło się w dniu 4 czerwca 1955 roku. Kolejna ważna data to 13 czerwca 1959 r. W dniu tym położono kamień węgielny pod budowę obecnej siedziby Instytutu” (s. 3).

W uchwale Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN z dnia 2 listopada 1954 roku w sprawie powołania Instytutu Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i nadania mu statutu, w punkcie 1, napisano: „Powołać z dniem 1. I. 1955 r. Instytut Chemii Fizycznej z siedzibą w Warszawie” (za zgodność – podpis nieczytelny). Dodam, że rok 1955 absolwentom Wydziału Chemii UW kojarzy się z powstaniem właśnie tego Wydziału. Na temat powstania Wydziału Chemii jako odrębnej organizacyjnie jednostki w strukturze Uniwersytetu Warszawskiego negatywnie wypowiedział się kilka lat temu profesor Zbigniew Ryszard Grabowski (por. moją recenzję w numerze 2 z 2006 r. „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”); podobne zastrzeżenia zapewne mógłby ktoś wysunąć także pod adresem powstania Instytutu Chemii Fizycznej PAN. Niemniej nie znam nikogo, kto naprawdę wysunął taki zarzut, a co więcej, placówka ta jest nader pozytywnie oceniana w rankingach polskich instytutów.

Z kolei w uchwale Prezydium Rządu z dnia 19 marca 1955 roku w sprawie powołania Instytutu Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauki, w paragrafie 5, napisano:

„Do chwili uzyskania własnej bazy materialnej i kadrowej Instytut Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk może korzystać z bazy katedr wyższych uczelni. Zasady i rozmiary tego korzystania ustali porozumienie Prezydium Polskiej Akademii Nauk i Ministra Szkolnictwa Wyższego”

(za zgodność: Dyrektor Generalny I Zespołu Urzędu Rady Ministrów prof. dr St. Rozmaryn; uchwałę podpisał Premier Rady Ministrów Józef Cyrankiewicz). Pamiętam, że jeszcze jako student widywałem w gmachu Wydziału Chemii UW przy ul. Pasteura 1 liczne osoby, które zatrudnione były w Instytucie Chemii Fizycznej PAN, a niektóre z nich także na Wydziale Chemii UW.

Następny dokument to Akt Erekcyjny (s. 7), który przytaczam w całości.

„Działo się dnia 13 czerwca 1959 r, w Mieście Stołecznym Warszawie.

W tym czasie

Przewodniczącym Rady Państwa był Aleksander Zawadzki

Sekretarzem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Władysław Gomułka

Prezesem Rady Ministrów Józef Cyrankiewicz

Prezesa Polskiej Akademii Nauk Tadeusz Kotarbiński

Dyrektorem Instytutu Chemii Fizycznej P. A. N. Wojciech Świątosławski

Z-cą Dyrektora d/s Naukowych Michał Śmiałowski

Z-cą Dyrektora d/s Administracyjnych Joanna Wodzicka

Projekt budynków Instytutu Chemii Fizycznej opracowała Maria Machiewiczowa z »Miastoprojekt Stolica-Wschód«.

Kierownikiem Budowy był C. Majcher z »Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowlane Nr. 1«.

W dniu dzisiejszym położono kamień węgielny pod budowę pierwszej placówki Polskiej Akademii Nauk poświęconej naukom chemicznym – co jest wyrazem postępu i rozwoju nauki polskiej.

Niech Budowle te służą nauce polskiej i przyszłym pokoleniom.

Akt Erekcyjny własnoręcznie podpisali:

prof. dr. Wojciech Świątosławski

prof. dr. Michał Śmiałowski

dyrektor Joanna Wodzicka

inż. arch. Maria Marchiewiczowa

inż. C. Majcher [wszystkie podpisy nieczytelne – S. Z.]

Warszawa, dnia 13 czerwca 1959 r.

ul. Kasprzaka róg Płockiej”

Wgląd w zamieszczoną w książce odbitkę Aktu Erekcyjnego pozwala na konstatację, że w gruncie rzeczy nie podpisała go dyrektor Joanna Wodzicka, natomiast przy nazwisku profesora Wojciecha Świątosławskiego występuje tylko pierwsza litera jego drugiego imienia (W). Jednak innego typu uwagę, z pewnością ważniejszą, można poczynić w odniesieniu do osób, których nazwiska figurują w owym dokumencie. Otóż, obok nazwisk osób piastujących wówczas wysokie funkcje polityczne (Zawadzki, Gomułka, Cyrankiewicz), znalazły się nazwiska osób, które po II wojnie światowej żadnych politycznych funkcji nie piastowały (Kotarbiński, Świątosławski), przy czym Świątosławski, i tylko on z wymienionych, pełnił przed II wojną światową funkcje polityczne jako minister, a mianowicie w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, zaś później przebywał w Stanach Zjednoczonych A. P., zatrudniony jako fizykochemik w Instytucie Mellona w Pittsburghu (1941–1946). W przypadku

Świętosławskiego, naukowe kompetencje tego uczonego wystarczająco zadecydowały o wydaniu politycznej decyzji o mianowaniu go pierwszym dyrektorem Instytutu Chemii Fizycznej PAN, a nie kogoś innego jawnie z „partyjnego klucza”. Przypomnę, że Świętosławski po II wojnie światowej pełnił też funkcje kierownika Zakładu Chemii Fizycznej na Wydziale Chemii Uniwersytetu Warszawskiego aż do początków lat 60. , mimo iż w roku 1951 ukończył 70 lat. Doprawdy, PRL-owskie decyzje polityczne jeszcze dziś zaskakują. . .

Z pewnością czytelników „Kwartalnika” zainteresuje skład pierwszej Rady Naukowej Instytutu Chemii Fizycznej PAN. Należeli do niej: prof. dr A. Basiński, prof. dr A. Bielański, prof. dr W. Bobrownicki, dyr. mgr T. Borucki, prof. dr S. Bretsznajder, prof. J. Grzymek, prof. dr K. Gumiński, dr A. Jarzyński, prof. dr B. Kamiński, prof. dr W. Kemula, kand. nauk mgr W. Kołos, mgr K. Laidler, prof. dr S. Minc, doc. mgr J. Minczewski, prof. dr A. Piekara, prof. dr B. Roga, prof. dr Z. Sokalski, prof. dr M. Śmiałowski, prof. dr W. Świętosławski (Przewodniczący), prof. dr W. Trzebiatowski, prof. dr I. Złotowski, prof. dr A. Zmaczyński (tytuły i stopnie naukowe podaję za recenzowaną książką). Trudno nie zauważyć, że niektóre z wymienionych osób stały się szerzej znane, nie tylko wszak w środowisku polskich chemików, już okresie międzywojennym. Taka konstatacja, być może, niektórych dziś nieco zaskakuje. Potwierdza chyba supozycję, że władze polityczne PRL-u w niektórych sytuacjach, zwłaszcza w subdziedzinach nauk przyrodniczych, starały się o wysoki poziom kadry naukowej. Funkcje Przewodniczącego kolejnych Rad Naukowych piastowali profesorowie: Wojciech Świętosławski (1955–1961), Włodzimierz Trzebiatowski (1961–1967), Adam Bielański (1967–1980), Marian Kryszewski (1981–1983), Włodzimierz Kołos (1984–1989), Jerzy Haber (1990–1992), Włodzimierz Kołos (1993–1995), Jerzy Haber (1996–2002), Tadeusz Skośkiewicz (2003–). Jeżeli chodzi o dyrektorów Instytutu, to było ich, jak na razie, tylko sześciu, a mianowicie profesorowie: Wojciech Świętosławski (1955–1960), Michał Śmiałowski, (1960–1973), Wojciech Zielenkiewicz (1973–1990), Jan Popielawski (1990–1992), Janusz Lipkowski (1992–2003), Aleksander Jabłoński (2003–). Z wymienionych dyrektorów, o ile mi wiadomo, merytorycznie najbardziej byli wżajemnie związani Świętosławski i Zielenkiewicz, których łączyła problematyka kalorymetryczna.

Niewątpliwie najciekawsze w książce są dla historyka subdziedziny *chemia* informacje zamieszczone w rozdziale 6. *Zarys historii IChF PAN* (s. 16–36), w którym mowa o powołaniu, rychło po utworzeniu Instytutu, zgodnie ze statutem, siedem zakładów naukowych, jak: I. Zakład Badań Strukturalnych (kierownik: prof. dr W. Trzebiatowski); II. Zakład Fizykochemicznych Metod Analitycznych (prof. dr W. Kemula); III. Zakład Fizykochemii Podstawowych Surowców Organicznych (prof. dr W. Świętosławski). IV. Zakład Fizykochemii Zjawisk Powierzchniowych (prof. dr B. Kamiński) z siedzibą w Krakowie i z pracownią w Lublinie (prof. dr A. Waksmundzki); V. Zakład Fizykochemii Procesów Elektrodoowych

(prof. dr M. Śmiałowski); VI. Zakład Elektrochemii (prof. dr S. Minc); VII. Zakład Fizykochemicznych Podstaw Technologii (prof. dr S. Bretsznajder) z pracownią we Wrocławiu (prof. dr W. Bobrownicki).

Wymienione zakłady funkcjonowały bez zmiany ich nazw, w zasadzie, do roku 1965, kiedy to Instytut uzyskał nowy statut organizacyjny. Powstały też nowe zakłady i pracownie. Opis owych zmian z pewnością jest dość zagmatwany dla osób postronnych, zwłaszcza nieznających się na problematykach badawczych, którymi zajmowano się w ramach Instytutu. Najkrócej mówiąc, chyba najpoważniejsze zmiany nastąpiły w ramach dawnego V. Zakładu Fizykochemii Procesów Elektrodowych, który został zastąpiony Zakładem Fizykochemii Ciała Stałego (Zakład I)(prof. dr Bogdan Baranowski, aż do przejścia na emeryturę w roku 1997), z którego została wydzielona Samodzielna Pracownia Kinetyki Chemicznej (doc. dr hab. J. Popielawski, 1982–1992) oraz Samodzielna Pracownia Kwantowej Teorii Ciała Stałego (prof. dr S. Olszewski, od roku 1985); w roku 1994 obie te pracownie zostały przekształcone – odpowiednio – w: Zakład Kinetyki Chemicznej i Zakład Kwantowej Teorii Ciała Stałego. Drugim z zakładów utworzonych z przekształcenia Zakładu Fizykochemii Procesów Elektrodowych stał się Zakład Katalizy na Metalach (Zakład V) (doc. dr W. Palczewska, 1964–1992; od 1992 r. prof. dr hab. Z. Karpiński). Ten ostatni w momencie swego powstania składał się z: Pracowni Katalizy (doc. dr W. Palczewska) i Pracowni Rentgeno- i Elektronografii (p. o. mgr A. Janko). W 1992 r. z Zakładu Katalizy na Metalach wyłonił się Zakład Fizykochemii Powierzchni (prof. dr hab. A. Jabłoński). Trzecim z zakładów powstałych z Zakładu Fizykochemii Procesów Elektrodowych stał się Zakład Elektrochemii i Korozji (Zakład VI) (prof. dr Z. Śmiałowska, 1963–1981; a w latach 1982–2003 prof. dr hab. J. Flis), który od początków swego funkcjonowania obejmował: Pracownię Elektrochemii (p. o. dr J. Flis) i Pracownię Korozji i Pracownię Ochrony przed Korozją (dr J. Mieluch). Warto wspomnieć, że w dawnym Zakładzie Fizykochemii Procesów Elektrodowych od roku 1968 funkcjonowała Pracownia Elektrochemicznych Źródeł Energii (doc. dr hab. L. Suski), przekształcona w 1971 r. w Samodzielną Pracownię Soli Stopionych a w 1994 r. w Zakład Fizykochemii Soli Stopionych. Poważne zmiany nastąpiły w dawnym Zakładzie Fizykochemicznych Metod Analitycznych (Zakład II) (prof. dr W. Kemula, 1955–1973; a w latach 1973–1978 doc. dr B. Behr; zaś w latach od 1978 dr J. Lipkowski). W zakładzie tym istniały pracownie: Pracownia Fotochemii i Optyki Chemicznej (doc. dr Z. R. Grabowski), w 1973 r. przekształcona w Zakład Fotochemii i Spektroskopii (prof. dr Z. R. Grabowski; a od roku 1991 prof. dr J. Waluk); Pracownia Procesów Elektrodowych (p. o. doc. dr B. Behr); Pracownia Chromatograficzna (p. o. dr D. Sybilska). Jak można sądzić z lektury książki, w 1978 r. nastąpiła zmiana nazwy zakładu na Zakład Fizykochemii Kompleksów Supramolekularnych. W roku 1991 powstał też nowy zakład, a mianowicie Zakład

Procesów Elektrodoowych (kierowali nim: prof. dr hab. Z. Borkowska, prof. dr hab. M. Janik-Czachor, doc. dr hab. P. Żółtowski), wyodrębniony z dawnego Zakładu Fizykochemicznych Metod Analitycznych, który nadto objął część pracowników Zakładu Elektrochemii i Korozji. Poważne zmiany dokonały się w Zakładzie Fizykochemii Podstawowych Surowców Organicznych (dawny Zakład III) w związku z przejściem prof. dra W. Świętosławskiego na emeryturę (1960). Kierownikiem został doc. dr W. Malesiński, uczony o predyspozycjach teoretycznych. Jak czytamy w książce, „W 1963 roku W. Malesiński został kierownikiem Zakładu Fizykochemii Roztworów Nielektrolitów (Zakładu III), który wyodrębnił się z Zakładu VIII” (por. s. 26–29, z przerwą na ilustracje). W Zakładzie tym – jak czytamy – utworzono: Pracownię Teorii Gazów i Cieczy (doc. dr J. Stecki); Pracownię Równowag Fazowych (p. o. doc. dr A. Kręglewski); Pracownię Termochemii (p. o. dr W. Wóycicki) i Pracownię Mikrokalorymetrii (p. o. dr W. Zielenkiewicz). W związku z nagłą śmiercią prof. dra W. Malesińskiego w roku 1969, kierownictwo dawnego III Zakładu objął prof. dr J. Stecki, piastując tę funkcję do końca 2000 r. W roku 2001 Zakład ten zmienił nazwę na Zakład Fizykochemii Miękkiej Materii (prof. dr hab. R. Hołyst). Jak czytamy, w roku 1967 z Zakładu Fizykochemii Roztworów Nielektrolitów została wydzielona Pracownia Mikrokalorymetrii, przekształcona następnie w Zakład Kalorymetrii (doc. dr hab. W. Zielenkiewicz; po jego przejściu na emeryturę Zakład rozwiązano). Otóż okazuje się, że „Kierownikiem Zakładu Podstawowych Surowców Organicznych (dawny Zakład VIII) w latach 1963–1984 był prof. dr Andrzej Bylicki. W roku 1985 kierownictwo Zakładu objął prof. dr hab. Stanisław Malanowski i pełnił tą funkcję do końca istnienia Zakładu. W Zakładzie tym zostały utworzone w 1965 r. pracownie: Mieszanin Wieloskładnikowych (p. o. kier. dr S. Malanowski); Metodyki Rozdzielania i Oczyszczania; Studiów Procesów Technologicznych (p. o. kier. dr A. Mączyński)” (s. 30–31). Zakład Podstawowych Surowców Organicznych zakończył swą działalność w roku 2001. Stosunkowo niewielkim zmianom organizacyjnym uległ Zakład Fizykochemicznych Podstaw Technologii (Zakład VII) (prof. dr S. Bretsznajder, 1955–1967; a następnie kolejno doc. dr T. Adamski, prof. dr J. Ciborowski, doc. dr D. Ziółkowski). W roku 1971 nastąpiła zmiana nazwy tego zakładu na: Zakład Podstaw Inżynierii Chemicznej, który w roku 1994 został rozwiązany. Niemniej, w roku 1981, z Zakładu Podstaw Inżynierii Chemicznej wydzielona została Samodzielna Pracownia Kinetyki Procesowej, przekształcona w roku 1994 w Zakład Kinetyki Procesowej (prof. dr hab. inż. W. Pasiuk-Bronikowska, 1994–2003). Warto też wspomnieć o powstałej w roku 1972 Samodzielnej Pracowni Sygnałów Progowych (doc. dr J. Koszewski) i Samodzielnej Pracowni Fizykochemii Stosowanej (dr R. Stryjek) oraz o powstałym w roku 1971 Zakładzie Doświadczalnym CHEMPION, samodzielnej jednostce przy Instytucie Chemii Fizycznej PAN i Instytucie Chemii Organicznej PAN. Ta ostatnia jednostka badawcza obejmowała:

Zakład Fizykochemi (dr J. Małczyński, 1971–1976; w latach 1976–1995 mgr inż. M. Cieślak; od 1995 r. dr inż. A. Cybulski) i Zakład Chemii (mgr inż. Z. Bruszcwski, 1971–1978; w latach 1978–1982 mgr inż. W. Kulicki; w latach 1983–1995 dr inż. T. Bolesławska; w latach 1995–2000 dr inż. M. Włostowski; od 2000 r. dr hab. inż. J. Raczko) (por. s. 32–36).

Lektura rozdziału 6 jest utrudniona na skutek kolejnych zmian nazw i numerów poszczególnych zakładów. Stan taki jest nieunikniony w sytuacji permanentnego rozwoju Instytutu Chemii Fizycznej PAN. Dodam jednak, że podana na s. 51 tabela zatytułowana *Jednostki badawcze IChF PAN w okresie 1955–2004* w pewnej mierze przybliży owe zmiany.

Na zakończenie tej recenzji kilka uwag na temat zawartości krótkiego rozdziału 7, zatytułowanego *Wybrane życiorysy* (s. 39–46). Zamieszczono w nim bardzo lakonicznie skonstruowane biogramy następujących fizykochemików, wraz z ich zdjęciami, w następującej kolejności: Wojciecha Świątosławskiego (1881–1968), Stanisława Bretsznajdera (1907–1967), Włodzimierza Trzebiatowskiego (1906–1982), Michała Śmiałowskiego (1906–1990) i Wiktora Kemuli (1902–1985). Łatwo zauważyć, że przytoczona lista fizykochemików pokrywa się z listę kierowników zakładów, jakie zostały powołane w 1955 r. w ramach Instytutu Chemii Fizycznej PAN, wszelako z pominięciem Bohdana Kamieńskiego i Stefana Minca, o których niewiele napisano w książce. Niezależnie od tej okoliczności, pewne zdziwienie budzi fakt nieeleganckiego nieumieszczenia w tej publikacji żadnej informacji odnośnie źródeł, na których oparte zostały przynajmniej zamieszczone biogramy. Przypomnę, że w obu jubileuszowych książkach poświęconych Wydziałowi Chemii UW takie informacje zostały na ogół podane.

Powyzsze informacje podaję w nadziei, że być może kiedyś staną się inspiracją dla kogoś, kto zechce napisać monografię dokonań Instytutu Chemii Fizycznej PAN w ostatnim pięćdziesięcioleciu. Oczywiście recenzowana książka, w szczególności rozdział 6, jest zaledwie zwięzłym szkicem dla przyszłej monografii.

Przypisy

¹ *Jubileusz 40-lecia Wydziału Chemii Uniwersytetu Warszawskiego (1955–1995)*. Pod redakcją Zbigniewa W i e l o g ó r s k i e g o. Warszawa 1995 Wydział Chemii UW; por. też recenzję tej książki, pióra Stefana Z a m e c k i e g o, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1996 nr 3–4 s. 296–302. *Jubileusz 50-lecia Wydziału Chemii Uniwersytetu*

Warszawskiego (1955–2005). Pod redakcją Zbigniewa W i e l o g ó r s k i e g o. Warszawa 2005 Wydział Chemii UW; por. też recenzję tej książki, pióra Stefana Z a m e c k i e g o, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2006 nr 2 s. 265–273.

² Recenzja, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1996 nr 3–4 s. 297.

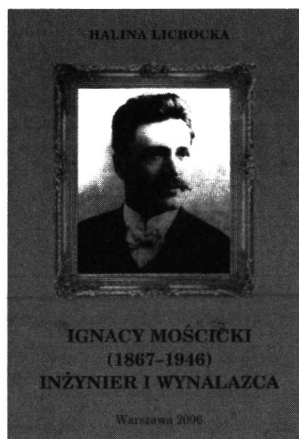
Stefan Zamecki
Instytut Historii Nauki PAN
(Warszawa)

REFLEKSJE O MONOGRAFII NA TEMAT
DZIAŁALNOŚCI INŻYNIERSKIEJ IGNACEGO MOŚCICKIEGO

H. Lichocka: *Ignacy Mościcki (1867–1946) inżynier i wynalazca*.

Warszawa 2006 Retro-Art, s. 316.

„Rozprawy z Dziejów Nauki i Techniki” T. 17

Nowa monografia¹, poświęcona Ignacemu Mościckiemu, opracowana przez historyka chemii, doc. dr hab. Halinę Lichocką, przedstawia działalność na polu inżynierii, a także osobowość jednej z najwybitniejszych postaci polskich pierwszej połowy XX w. na tle wypadków dziejowych. Jest to pierwsza napisana przez jedną osobę monografia, która przedstawia całościowo osiągnięcia techniczne Ignacego Mościckiego, a osiągnięcia te dotyczyły kilku dziedzin. Dotychczasowe tego rodzaju analizy dokonywane były oddzielnie przez poszczególnych specjalistów tych dziedzin. autorka wykorzystała oczywiście te publikacje, a także materiały archiwalne i źródła dotyczące

ogólnej sytuacji politycznej we wspomnianym okresie na terenach, na których przebywał Ignacy Mościcki.

Część pierwszą autorka rozpoczyna omówieniem genealogii bohatera monografii. Przedstawia następnie sytuację w rządowym szkolnictwie na terenie zaboru rosyjskiego, ilustrując ją m. in. kopią wiersza A. Mickiewicza *Powrót Taty*, drukowanego po polsku, ale czcionkami rosyjskimi, służącą za przykład rozpowszechnianej wówczas lektury. Lata szkolne spędza Mościcki w najlepszej wówczas w Warszawie Prywatnej Szkole Realnej Eugeniusza Babińskiego. Wykłady tam prowadzone nie wzbudziły jednak u Mościckiego zainteresowania chemią, ponieważ nie dostrzegwał w tym przedmiocie dostatecznych możliwości zastosowań praktycznych. Po ukończeniu szkoły średniej Mościcki rozważał różnorodne zawody, aby dokonać wyboru kierunku, w którym chciałby się dalej